

desátých letech zesílený dialog může přispět nejen k vzájemnému poznání historie filozofického myšlení ve středoevropském prostoru, ale posloužit i jako inspirace pro nové společné projekty.

Svatava Navrátilová

J. Dębowski, L. Gawor, S. Jedynak, K. Kosior, J. Zdybel, L. Zdybel: *Mała encyklopedia filozofii*. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996, 572 s.

Malou encyklopedii filozofie (MEF) připravil kolektiv pracovníků Fakulty filozofie a sociologie Univerzity Marie Curie-Sklodowské v polském Lublinu. Není to běžná slovníková příručka. Obsahuje sice rozsáhlý soubor základních filozofických termínů a pojmů a vybraných filozofických problémů, škol a filozofických proudů a směrů z dějin filozofie i z filozofie současné, ale chce současně informovat o integrativních funkcích, které filozofie plní jak uvnitř sebe samotné, tak i v dalších oborech (v literatuře, umění, právu, politice, humanitních a přírodních vědách). Významným specifikem MEF jsou hesla věnovaná filozofickým aspektům v doktrínách světových náboženství, ale zejména ta hesla, která sledují filozofii v jednotlivých zemích v rámci konkrétních daných kulturních tradic a která ukazují, jak filozofie tyto tradice spoluvytváří. Mezi těmito hesly pak našeho čtenáře přirozeně zaujme heslo Česká filozofie, jehož vysoce poučeným autorem je profesor Stanisław Jedynak a které uvádí v rámci průřezu naším myšlením tradici Univerzity Karlovy, Tomáše Štítného, Jana Millče z Kroměříže, Jana Husa, Jednotu bratrskou, J. A. Komenského, B. Bolzana, A. Smetanu, F. Palackého, F. Čupra, J. Dasticha, G. A. Lindnera, O. Hostinského, F. Krejčího, F. Drtinu, J. Tvrdeho, T. G. Masaryka, J. Popelovou, R. Kalivodu, K. Kosíka, J. Patočku, Filozofický časopis a vedle pražských filozofů výslovně připomíná i brněnskou historicko-filozofickou školu a jmenovitě L. Nového. Malá encyklopedie filozofie přesvědčuje o vysoké úrovni práce lublinských filozofů z UMCS a jistě zaujme široký okruh uživatelů přesvědčivým úsilím ukázat úzké spojení filozofie s kulturními a společenskými tendencemi a aktivitami.

Jan Zouhar

Daniel C. Dennett: *Druhy myslí — K pochopení vědomí*. Archa, Bratislava 1997, 170 s.

V edici „Mistři věd“ (na kterou recenzent upozornil již v předchozím ročníku SP FF BU) vyšla — k nyní velmi živé a bohaté diskusi o povaze vědomí — významná publikace od uznávaného filozofa D. C. Dennetta. Autor hned v první větě čtenáře ujišťuje, že „nám filosofům jdou lépe otázky než odpovědi“ (s. 11). Vlastní problematiku pak člení do šesti kapitol, jejichž názvy jsou: 1. Jaké druhy myslí existují? 2. Intencionalita: přístup intencionálních systémů. 3. Tělo a jeho mysl. 4. Jak se intencionalita stala středem pozornosti. 5. Stvoření myšlení. 6. Naše mysl a jiné myslí. — Text je doplněn komentovaným úvodem do „dalšího čtení“ a obsáhlou bibliografií.

Hned výchozí kapitola hrozí zahltit čtenáře množstvím problémů, jež nadhazuje. Ale to je dobře. Až příliš často při úvahách o lidské mysli se setkáváme s redukcionistickými představami, při nichž je mysl interpretována jen jako svého druhu biologický computer. Také z tohoto důvodu je zřejmě důležité vymezit, zda intencionalní přístup k realitě není pouze „svévolnou antropomorfi-zací“ (s. 36). I u jednoduchých organismů dochází při reakci na podněty z vnějšího prostředí k hledání „dobra“, přičemž disponují rozmanitými orgány s rozlišovací schopností, která umožňuje nějaké jednoduché přepínání (typu „zapnuto, anebo vypnuto“). Metaforicky — a přibližně — je tato intencionalita přirovnána k modelu „zámek a klíč“ (s. 43). Odtud není daleko k myšlence, že „mysl je v zásadě anticipátor, generátor očekávání“ (s. 62). Při této činnosti zpracovává informace a sugeruje přirovnání k elektronickému médiu. Dennett se nevyhne připomínce podvědomé

v nás dosud žijícího Descartesova „notorického dualismu myslí a těla“ (s.79). Má za to, že se lze tomuto přístupu vyhnout tím, že si uvědomíme, že při postupné evoluci se informace vtělují do jednotlivých specializovaných částí těla tak, že celek těla se posléze stává jakousi „ozvučnicí“ pro tvorbu informací a jejich převod do CNS. Dennett rozeznává několik hierarchicky tvořených úrovní podle schématu „tvoř-a- zkoušej“ (s. 85), pro něž příznačně volí názvosloví: typ „darwinovský“, „skinnerovský“ a „popperovský“, s jedním specifickým podtypem, „tvora gregoryovského“. Intencionalita se samozřejmě zaměřuje také na neexistující, ale rozumné očekávané cíle (s. 105). Málo si uvědomujeme, že když jsme konfrontováni s tzv. chytrým chováním živočichů, nemusí být v korelaci s „chytrými myšlenkami“ (s.116). Není jednoduchá cesta od implicitní vědomosti k její explicitní reprezentaci (s.128). Čím víc údajů se přesune do vnějšího světa, tím závislejší člověk je na takovýchto „periferích“. „Každá lidská mysl... je výsledkem nejenom přirozeného výběru, ale také kulturního přeprojektování obrovských rozměrů.“ (S. 146.) „Co činí mysl mocnou..., není to, z čeho je udělána nebo jak je velká, ale to, co dokáže dělat.“ (S. 151.) Na závěr je čtenář znovu konfrontován s problematikou vztahu mezi bolestí, utrpením a vědomím. Neboť jev uvědomované bolesti vrací zvláštním způsobem znovu celou problematiku vědomých stavů k jejich subjektu. Autor si je jist tím, že ač nekončí odpověďmi, dává aspoň varování, kterým pastem při zkoumání dané problematiky je nutno se vyhnout.

Na střídavě vymezeném místě nemůže jít o podrobný a všestranný rozbor. Výklad o hledání dobra a vyhýbání se zlu i u takové „fekněme že ploštenky nebo měňavky“, navíc propojený s „racionální konu“, se mi jevil jako sympatická výzva také pro předběžné intuice k etice. Možná že by se mělo zdůraznit, že a jak autor zapojil do svých úvah doklady o „mentálních“ schopnostech živočichů — mimo člověka — zjištěných kognitivními etology (už v případné konfrontaci s jinou autorovou knihou, z roku 1991, o „Vysvětleném vědomí“, kde se tato tematika vyskytuje pouze sporadicky). Za zvláště inspirující považuji 4. kapitulu, s výkladem o „učení typu ABC“, s instruktivními obrázky k jednotlivým typologickým modelům (od „darwinovského“ po „gregoryovský“). Zdůraznit by se měl autorův svěží styl, nepostrádající jemný humor a sugestibilitu výkladu. Vážný zájemce o problematiku najde nejen podnět v komentáři literatury, umístěném na závěr.

Poněkud mate, jsou-li „gregoryovští“ tvorové výchozím způsobem uvedeni jako „pod-pod-podmožina darwinovských tvorů“ (s. 99). Když si uvědomíme realitu Popperova „světa 3“ a to, co souvisí s modelem „skupinové spolupráce“ (jako předmětné a institucionální „kultury“), pak je náležité spojit „gregoryovského tvora“ přímo s „popperovským tvorem“ (tj. navázat tematiku uvozenou obr. na str. 89 s tím, co je na str. 100).

Na závěr vlastního textu mi chybělo výsledné shrnutí aspoň předběžných závěrů, z nichž by bylo mj. zřejmo, že a) lidské vědomí není kvalitativně rovnocenné „biologickému“ komputru, b) koncept sebe-vědomí je nanejvýš důležitý fenomén pro specifiku člověka jako subjektu (přirozeně navozující historicky vzniklý a netestovatelný pojem „duše“), c) ač je nenáležité redukovat vědomí a myšlení na jeho chemicko-elektrický substrát, ani hypostazovaná holisticky pojatá „duševní centrála“ není schůdným řešením nastolených problémů, souvisících s lidskou psychikou.

Český překlad (J. Peregrin) se čte dobře. Kromě drobných tiskových chyb nenáležité byl přeložen výraz „vice-chancellor“ (s. 80), nekonzistentně byl skloňován výraz „Argos“ (nesprávně na s. 112, náležitě na s. 113), „čuch“ není spisovný výraz (opakovaně s. 113), ap. Je nutno upozornit na věcnou chybu navozenou překladem výrazu „impression“ ze slovníku Humeova. V uvedené souvislosti nejde o „dojmy“, nýbrž o „vtisky“ (s. 87). Škoda že pro pohodlí čtenáře nebyly stránkové odkazy vztaženy k českým vydáním, kde to bylo možné. — Dfk nakladatelství za pohotové vydávání celé této záslužné série.

M. Dokulil